

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
------------------------	---

Populorum Progressio

Encycliek van Paus Paulus VI

over de ontwikkeling der volken van 26 maart 1967.

Aan de bisschoppen, priesters, religieuzen en gelovigen van de katholieke wereld, en aan alle mensen van goede wil.

I Naar een volledige ontwikkeling van de mens.....5

Inleiding.....	5
§ 1 De ontwikkeling van de volken.....	5
§ 2 De sociale leer van de Pausen	5
§ 3 Een ernstig feit.....	5
§ 4 De reizen van de Paus.....	6
§ 5 Rechtvaardigheid en vrede	6
 Hoofdstuk 1 De stand van het probleem.....	7
§ 1 De menselijke aspiraties	7
§ 2 Sociale onrust	8
§ 3 Conclusie	9
 Hoofdstuk 2 De kerk en de ontwikkeling.....	10
§ 1 Kerk en wereld	10
§ 2 Wat is ontwikkeling.....	11
§ 3 Waarden en idealen	13
 Hoofdstuk 3 De taak die ons wacht	15
§ 1 De aardse goederen	15
§ 2 De factor arbeid	18
§ 3 De spanningen van veranderingen	19
§ 4 Hervormingen	20
§ 5 De mens centraal.....	21
§ 6 Maatschappelijke organisatie.....	24
§ 7 Conclusie: naar een integraal humanisme.....	25

II Naar een solidaire ontwikkeling van de mensheid.. 27

Inleiding.....27

Hoofdstuk 1 De hulpverlening aan de zwakken 28

Hoofdstuk 2 Billijkheid in de handelsbetrekkingen 33

§ 1 Wanverhoudingen en de vrije handel.....33

§ 2 Internationale betrekkingen.....34

§ 3 Beletselen voor gezonde verhoudingen 35

§ 4 Hoopvol gestemd 36

Hoofdstuk 3 De universele liefde 37

§ 1 Diverse oproepen.....37

Hoofdstuk 4 Ontwikkeling is de nieuwe naam voor vrede...41

Samenvatting 41

III Laatste oproep 44

Aan de katholieken.....44

Aan de christenen en allen die in God geloven 44

Aan de mensen van goede wil 45

Aan de staatslieden.....45

Aan de denkende mensen 45

Zegen.....46

Voorwoord

Veertig jaar Rechtvaardigheid & Vrede en Justitia et Pax

Het was de wens van het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) dat er in de Kerk een orgaan zou komen om de katholieke wereld meer bewust te maken van de bijbelse boodschap van gerechtigheid, en van haar taak sociale rechtvaardigheid en vrede in de wereld te bevorderen.

Tot deze bewustwording hebben ten tijde van het concilie in belangrijke mate bijgedragen de encycliek *Pacem in Terris* van Paus Johannes XXIII uit 1963, de pastorale constitutie van het concilie over de Kerk in de wereld van vandaag *Gaudium et Spes*, en de encycliek van paus Paulus VI over de ontwikkeling van de volken *Populorum Progressio*.

Uit deze en andere documenten spreekt een grote zorg voor een menselijker en menswaardiger wereld. Met deze zorg gaat een groeiend inzicht gepaard in het ernstige onrecht in de wereld, en ook de bewustwording dat het werken aan rechtvaardigheid en vrede een wezenlijke dimensie is van het christelijk geloof.

Populorum Progressio formuleert een duidelijk antwoord op de aspiraties van de volken die zich inspannen “om het leed van honger, gebrek, endemische ziekten en onwetendheid te boven te komen; die verlangen naar een groter aandeel aan de vruchten van de beschaving, en een meer daadwerkelijke waardering eisen van hun menselijke kwaliteiten”. Het is dringend noodzakelijk dat de wereld in actie komt. “We moeten ons haasten. Teveel mensen zijn in nood.”

De encycliek heeft geleid tot concrete initiatieven. Zij is de stichtingsakte van de Pauselijke Commissie Justitia et Pax. Om het werken aan bewustwording rond vraagstukken van rechtvaardigheid en vrede op nationaal niveau te stimuleren vroeg deze commissie aan alle bisschoppenconferenties ook in hun eigen land een dergelijke commissie in het leven te roepen.

De Belgische commissie werd als eerste ter wereld opgericht in 1967. Na de splitsing van de unitaire commissie werd de organisatie in 1974 omgedoopt tot Commissie Rechtvaardigheid en Vrede, en later tot Netwerk Rechtvaardigheid & Vrede. In 1968 kwam de Nederlandse commissie tot stand. In de loop der jaren heeft de commissie zich ontwikkeld tot een denktank en een stimulerend actie- en servicecentrum.

Het is kenmerkend voor de dynamiek van Rechtvaardigheid & Vrede en van Justitia et Pax dat zij zich in de afgelopen veertig jaar telkens opnieuw hebben bezonnen op een actualisering van hun opdracht, en hun structuur en werkwijze daaraan hebben aangepast. NRV legt het accent op “Zorg voor de Schepping”; J&P richt zich onder meer op de realisering van de Millenniumdoelen.

Beide commissies hebben sinds het begin van de jaren zeventig vaak met elkaar opgetrokken, al was het alleen maar vanwege de taalverwantschap. Zij legden het fundament onder de Europese Conferentie van Justitia et Pax commissies waarin nu 31 commissies samenwerken. Zij namen twee keer het roulerend voorzitterschap van deze conferentie waar en ontwikkelden samen verschillende initiatieven ten dienste van dit Europese samenwerkingsverband.

Het veertigjarig bestaan van Rechtvaardigheid & Vrede in 2007 en van Justitia et Pax in 2008 is aanleiding om de band tussen beide nog eens aan te halen. Daavan getuigt deze gezamenlijke uitgave van de tekst van *Populorum Progressio*, de basistekst die hen in 1967 werd meegegeven. Toen viel deze tekst in vruchtbare aarde en zij heeft nog niets aan zeggingskracht verloren. Wat betekent de boodschap uit de encycliciek voor de inzet van de kerk in al haar geledingen voor sociale rechtvaardigheid wereldwijd? In Vlaanderen en in Nederland denken wij bij gelegenheid van onze veertigste verjaardag na over de actualiteit van *Populorum Progressio*.

Paus Paulus VI vergeleek de taak van Justitia et Pax in onze katholieke geloofsgemeenschap met die van de haan op de kerktoren. Waakzaam geeft hij de richting aan van de wind. Mogen wij door haar werkzaamheden ook in de toekomst waakzaam blijven, gevoelig voor de inspiratie van de Geest, die door ons de droom van rechtvaardigheid levend houdt.

Bisschop Roger Vangheluwe

Bisschopreferendaris Netwerk Rechtvaardigheid & Vrede

Bisschop Gerard de Korte

Bisschop-referent voor Justitia et Pax Nederland

I Naar een volledige ontwikkeling van de mens

Inleiding

§ 1: De ontwikkeling van de volken

De ontwikkeling van de volken, vooral van die, welke zich inspinnen om het leed van honger, gebrek, endemische ziekten en onwetendheid te boven te komen; die verlangen naar een groter aandeel aan de vruchten van de beschaving, en een meer daadwerkelijke waardering eisen van hun menselijke kwaliteiten; die met vastberadenheid streven naar een vollediger zelfontplooiing: deze ontwikkeling vormt het voorwerp van de levendige aandacht en belangstelling van de katholieke Kerk. Na het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie heeft de Kerk zich een dieper en duidelijker oordeel gevormd over dit probleem en zich afgevraagd, welke eisen het Evangelie van Jezus Christus in dit opzicht stelt. Zij acht het daarom haar plicht om de mensen met nog meer ijver te helpen, dit ernstige probleem in heel zijn omvang te doorzien en hen te overtuigen van de dringende noodzaak van een gezamenlijke actie op dit beslissend ogenblik van de geschiedenis.

§ 2: De sociale leer van de Pausen

Onze voorgangers, Leo XIII met zijn encycliek *Rerum Novarum*, Pius XI met zijn encycliek *Quadragesimo Anno*, en Johannes XXIII met zijn encyclieken *Mater et Magistra* en *Pacem in Terris* - om maar te zwijgen van de radioboodschappen van Pius XII tot de gehele wereld - hebben overeenkomstig de plicht van hun ambt alles gedaan om in deze grootse documenten het licht van het Evangelie te laten schijnen op de sociale vraagstukken van onze tijd.

§ 3: Een ernstig feit

Op het ogenblik is het van het grootste belang, dat iedereen duidelijk beseft, hoe het sociale vraagstuk thans een wereldomvattend vraagstuk is geworden. Onze voorganger Johannes XXIII, z.g., heeft dit zonder omwegen verklaard¹ en het Tweede Vaticaans Concilie heeft het bevestigd in de pastorale Constitutie *Gaudium et Spes*, Over de Kerk in de wereld van onze

---

¹ Vgl. Z. Paus Johannes XXIII, Encycliek, Moderne ontwikkeling van het sociale leven en de christelijke beginselen, *Mater et Magistra* (15 mei 1961), 201

tijd. Het grote belang en de ernst van deze uitspraken vragen, dat men ze met spoed ten uitvoer brengt. De hongerlijdende volken doen thans een dramatisch appèl op de welvarende volken. De Kerk voelt zich als het ware opgeschrikt door deze angstkreet en doet daarom een beroep op iedereen om met liefde gehoor te geven aan deze noodkreet van zijn broeders.

§ 4: De reizen van de Paus

Nog vóórdat wij tot het pausschap werden geroepen, hebben onze reizen in Latijns Amerika (1960) en in Afrika (1962) ons in onmiddellijk contact gebracht met de schrijnende problemen, die zulk een druk leggen op deze continenten, overigens zo vitaal op materieel en geestelijk gebied, en ze als het ware in hun greep houden.

Na onze verheffing tot het hoogste pontificaat en geroepen tot het universele vaderschap, hebben wij op onze reizen naar Palestina en India met eigen ogen kunnen zien en als het ware kunnen tasten de enorme zwaarte van de moeilijkheden, waarmee deze volken met hun oude beschaving te kampen hebben bij hun opgang naar grotere ontwikkeling.

Bovendien mochten wij tegen het einde van het Tweede Vaticaans Concilie door een providentiële beschikking Gods een bezoek brengen aan de zetel van de Verenigde Naties en hebben wij ons daar ten overstaan van die grootse Areopag openlijk tot pleitbezorger gemaakt van de arme volken.

§ 5: Rechtvaardigheid en vrede

Tenslotte hebben wij onlangs, om tegemoet te komen aan de wens van het Concilie en om een bewijs te geven van de daadwerkelijke bijdrage van de Apostolische Stoel aan de rechtvaardige en belangrijke zaak van de ontwikkelingsvolken, ons verplicht geacht aan de centrale organen van de Romeinse Curie een pauselijke Commissie toe te voegen, die "tot doel heeft, bij heel het volk Gods het volle bewustzijn te wekken van de plicht, die het in deze tijd heeft te vervullen, de plicht nl. om de vooruitgang van de arme volken te stimuleren, de sociale rechtvaardigheid onder de volken te bevorderen en aan de minder ontwikkelde volken de hulpmiddelen te verschaffen, waardoor deze zelf hun vooruitgang kunnen verwezenlijken."² De naam en het program van deze Commissie is: rechtvaardigheid en

---

² Paus Paulus VI, Motu Proprio, Oprichting van de Pauselijke Raad voor de leken, *Catholicam Christi Ecclesiam* (6 jan 1967), 27

vrede. Wij zijn ervan overtuigd, dat dit program de sympathie en de steun zal hebben niet alleen van onze katholieke zonen en christelijke broeders, maar evenzeer van alle mensen van goede wil. Daarom roepen wij thans alle mensen plechtig op tot een georganiseerde actie zowel voor de volledige ontplooiing van de menselijke persoon als voor een solidaire ontwikkeling van de mensengemeenschap.

Hoofdstuk 1: De stand van het probleem

§ 1: De menselijke aspiraties

In onze tijd constateren wij bij de mensen het streven naar een betere voeding en een betere gezondheidszorg, naar stabiele werkgelegenheid; het streven om, bevrijd van iedere druk en van iedere wantoestand, die de menselijke waardigheid aantasten, zelf steeds meer te kunnen presteren; het streven om zich meer te bekwamen; dit alles met het verlangen om meer te doen, meer te weten, meer te bezitten en dus meer te zijn. Van de andere kant echter zien wij een groot gedeelte van hen leven in omstandigheden, die hun gerechtvaardigde aspiraties tot een hersenschim maken. Verder voelen de volken, die pas kort hun volledige nationale onafhankelijkheid hebben verworven, de noodzaak om met de politieke vrijheid ook een sociale en economische groei te verbinden, die menswaardig is en de vrucht van hun eigen inspanning, teneinde aan de individuele burgers een rechtmatige welvaart te kunnen schenken en als volk de hun toekomstige plaats in de volkengemeenschap te kunnen innemen.

Kolonisatie en kolonialisme

Ofschoon voor de verwezenlijking van deze moeilijke en zeer belangrijke taak de middelen, die de erfenis vormen van het verleden, niet toereikend zijn, kan men toch niet zeggen, dat deze middelen geheel en al ontbreken. Men moet erkennen, dat de koloniserende mogendheden dikwijls slechts hun eigen belang, hun eigen macht en eer hebben nagestreefd en, bij het neerleggen van hun bestuur, die landen hebben achtergelaten met een kwetsbare economie, omdat deze bijv. gebaseerd was op één enkele cultuur, waarvan de opbrengst onderhevig is aan grote en plotselinge schommelingen. Maar zonder de wandaden van een bepaald soort kolonialisme met de daaruit voortvloeiende nadelige gevolgen te willen

ontkennen, moet men toch ook dankbaar hulde brengen aan de kolonistoren, die door hun wetenschap en techniek in vele onherbergzame gebieden zegenrijke arbeid hebben verricht, waarvan de vruchten nog doorwerken. Want ofschoon de structuren, die deze mogendheden daar hebben achtergelaten, niet in ieder opzicht volmaakt zijn, hebben ze toch veel bijgedragen tot het uitbannen van onwetendheid en ziekten, tot goede communicatiemogelijkheden en tot een verhoging van het levenspeil.

§ 2: Sociale onrust

De groeiende economische tegenstelling tussen de volken

Dit alles toegegeven, blijft het maar al te duidelijk, dat dergelijke structuren volkomen ontoereikend zijn om de harde realiteit van de moderne economie het hoofd te bieden. Want laat men het mechanisme van de menselijke betrekkingen, zoals dat in onze tijd heerst, aan zichzelf over, dan voert dit onvermijdelijk tot verscherping van de economische tegenstellingen tussen de volken in plaats van tot een verzachting daarvan, met het gevolg, dat de rijke volken een snelle vooruitgang kennen, terwijl de arme volken slechts langzaam vorderingen maken. Deze tegenstellingen worden met de dag groter, omdat sommige volken meer levensmiddelen produceren dan voor hun behoeften nodig is, terwijl andere hieraan een schrijnend gebrek hebben ofwel de zekerheid missen, dat zij de weinige goederen, die zij produceren, kunnen uitvoeren.

De toenemende sociale onrust

Tezelfdertijd hebben de sociale conflicten een wereldwijde omvang aangenomen. De hevige onrust, die zich van de armere standen heeft meester gemaakt in de industriële landen, bevangt nu ook de landen met een bijna uitsluitend agrarische economie, zodat ook de boerenbevolking zich op het ogenblik bewust wordt van haar "droevige en ellendige toestand".³ Hierbij komt nog, dat die onwaardige en ergerlijke ongelijkheid, waarvan hier sprake is, niet alleen een kwestie is van stoffelijke goederen, maar nog meer van machtsuitoefening. Wij zien immers, hoe in bepaalde gebieden een kleine groep machthebbers geniet van een hypercultuur, terwijl de rest van de bevolking, arm en overal verspreid, bijna geen

---

³ Vgl. Paus Leo XIII, Encycliek, Over kapitaal en arbeid, *Rerum Novarum* (15 mei 1891), 11

mogelijkheid heeft om persoonlijke initiatieven te nemen of een persoonlijke verantwoordelijkheid te dragen, en daarbij dikwijls in mensonwaardige levens- en arbeidsomstandigheden verkeert".⁴

De botsing tussen twee beschavingen

Bovendien heeft de botsing tussen de traditionele beschaving en de moderne industriële beschaving tot gevolg, dat de sociale structuren, die niet zijn aangepast aan de eisen van onze tijd, worden ontwricht. De oudere mensen, die hun persoonlijk leven en hun gezinsleven menen te moeten baseren op het dikwijls enge kader van de traditionele cultuur, blijven hieraan vasthouden. De jongeren daarentegen willen er zich van losmaken als van een nutteloos obstakel, dat hen belet om zich met hart en ziel te werpen op nieuwe vormen van sociaal leven. Vandaar het conflict tussen twee generaties, dat de mensen voor een tragische keuze plaatst: ofwel vasthouden aan de traditionele instellingen en opvattingen, maar met het prijsgeven van de sociale vooruitgang; ofwel openstaan voor de van buiten komende techniek en meer verfijnde levensvormen, maar met het prijsgeven van de tradities uit het verleden en heel haar rijkdom aan menselijke waarden. In feite zien wij dan ook dikwijls, hoe de morele, geestelijke en godsdienstige kracht van vele ouderen bezwijkt onder de moeilijkheden, terwijl zij er niet in slagen, zich in de nieuwe wereld in te schakelen.

§ 3: Conclusie

In deze verwarde toestand ondergaan velen sterk de betovering van de schitterende maar bedrieglijke beloften van personen, die zich voordoen als een nieuwe Messias. Het is duidelijk, dat hierin grote gevaren schuilen: heftige reacties onder het volk, oproerige bewegingen, en een afglijden naar totalitaire systemen. Ziedaar de verschillende aspecten van het probleem, waarvan iedereen de ernst en het belang zal inzien.

---

⁴ Vgl. 2e Vaticaans Concilie, Constitutie, Over de Kerk in de wereld van deze tijd, Gaudium et Spes (7 dec 1965), 63

Hoofdstuk 2: De kerk en de ontwikkeling

§ 1: Kerk en wereld

Het werk van de missionarissen

Getrouw aan de leer en het voorbeeld van haar Stichter Christus, die de verkondiging van de blijde boodschap aan de armen wilde beschouwd zien als een bewijs van zijn goddelijke zending⁵, heeft de Katholieke Kerk er altijd naar gestreefd om de volken, aan wie zij het Christelijk geloof bracht, ook een menselijke veredeling te brengen. Want de Katholieke missionarissen hebben daar naast kerken ook ziekenhuizen, gestichten, scholen en universiteiten opgericht. En door aan de inheemse bevolking te leren hoe zij het grootste voordeel kon trekken uit de natuurlijke hulpbronnen van haar land, hebben zij haar dikwijls beschermd tegen de hebzucht van vreemdelingen. Wij willen niet ontkennen, dat hun arbeid, als mensenwerk, hier en daar gebreken vertoonde en dat sommigen van hen de boodschap van Christus nogal eens vermengden met de wijze van denken en leven van hun vaderland. Maar toch hebben zij ook de instellingen van die volken gecultiveerd en tot grotere bloei gebracht, zodat velen van hen als pioniers kunnen gelden op het gebied van de materiële en culturele vooruitgang. Een duidelijk voorbeeld hiervan is Pater Charles de Foucauld, die vanwege zijn naastenliefde de eretitel kreeg van "universele broeder" en een waardevol woordenboek schreef van de taal der Toearegs. Wij achten het daarom onze plicht, hulde te brengen aan deze te vaak miskende mannen, die in hun liefde voor de goddelijke Verlosser zijn voorlopers zijn geworden, en aan hen, die, door hun voorbeeld geïnspireerd, hun werk voortzetten en zich ook in onze tijd grootmoedig en belangeloos in dienst stellen van degenen, aan wie zij het Evangelie van Christus verkondigen.

Kerk en wereld

Maar tegenwoordig zijn in die landen de initiatieven van individuen en groepen niet meer voldoende. De tegenwoordige toestand van de wereld vereist een gezamenlijke actie op basis van een helder inzicht in alle economische, sociale, geestelijke en culturele factoren. Daarom heeft de Kerk van Christus, als expert in menselijkheid en zonder enige ambitie, zich te mengen in de politiek, "slechts één doel: onder de leiding van de Helper,

---

⁵ Vgl. Lc. 7, 22

de Heilige Geest, het werk van Christus voortzetten, die in de wereld is gekomen om getuigenis af te leggen van de waarheid⁶, om te redden en niet om te oordelen, om te dienen en niet om gediend te worden".⁷ Want omdat de Kerk gesticht is met het doel om reeds hier op aarde het koninkrijk der hemelen te vestigen en niet om een aardse macht te veroveren, verklaart zij openlijk, dat er twee machtsgebieden zijn, van elkaar onderscheiden, en dat beide machten, de kerkelijke en de burgerlijke, elk op haar terrein soeverein zijn.⁸ Omdat echter de Kerk leeft in de mensengeschiedenis, heeft zij "de plicht, voortdurend de tekenen van de tijd te bestuderen en ze te verklaren in het licht van het Evangelie".⁹ De Kerk voelt zich één met de mensen in hun edelste aspiraties en zij lijdt er onder, dat deze aspiraties zo vaak onvervuld blijven. Daarom verlangt zij hen te helpen om hun volledige ontplooiing te bereiken, en tot dit doel biedt zij hun aan, wat zij alleen haar bezit mag noemen: een universele visie op de mens en het menselijke.

§ 2: Wat is ontwikkeling

Christelijke visie op de ontwikkeling

De ontwikkeling, waarover wij spreken, beperkt zich niet tot een louter economische groei. Wil er sprake zijn van echte ontwikkeling, dan moet deze alomvattend zijn, d.w.z. gericht op de ontplooiing van iedere mens en van de gehele mens. Met recht heeft een groot deskundige verklaard: "wij zijn het er niet mee eens, dat men het economische scheidt van het menselijke en dat men de ontwikkeling losmaakt van de beschaving, waartoe ze behoort. Wat voor ons telt is de mens, iedere mens, iedere groep van mensen, tot de gehele mensengemeenschap toe".¹⁰ Roeping en zelfontplooiing.

Krachtens Gods plan is iedere mens geroepen om te werken aan de ontplooiing van zichzelf, omdat het leven van iedere mens een opdracht

---

⁶ Vgl. Joh. 18, 37

⁷ Vgl. Joh. 8, 17; Mt. 20, 28; Mc. 10, 45 4 Vgl. 2e Vaticaans Concilie, Constitutie, Over de Kerk in de wereld van deze tijd, Gaudium et Spes (7 dec 1965), 3

⁸ Vgl. Paus Leo XIII, Encycliek, Immortale Dei (1 nov 1885), 22

⁹ Vgl. 2e Vaticaans Concilie, Constitutie, Over de Kerk in de wereld van deze tijd, Gaudium et Spes (7 dec 1965), 4

¹⁰ Zie L. J. Lebreton o.p., Dynamique concrete du développement, Paris, Economie et Humanisme, Les éditions ouvrières, 1961, v. 28.

inhoudt van Godswege. Want vanaf de geboorte zijn in ieder de kiemen gelegd van mogelijkheden en gaven, die gecultiveerd moeten worden om vrucht te kunnen dragen. De volledige roeping ervan in de mens als resultaat zowel van zijn opvoeding in zijn sociaal milieu als van zijn persoonlijke toeleg zal het iedereen mogelijk maken, te streven naar het doel, dat door de Schepper voor hem is bestemd. Begiftigd als hij is met verstand en met vrijheid, is de mens zelf verantwoordelijk voor zijn persoonlijke ontplooiing en voor zijn heil. Geholpen en soms gehinderd door degenen, die hem opvoeden en die in zijn omgeving leven, blijft iedereen, welke invloeden ook van buiten ondergaat, de voornaamste bouwer van zijn eigen geluk of ongeluk. En alleen door zich in te spannen met zijn verstand en zijn wil kan iedere mens groeien in menselijkheid, is hij tot meer in staat en kan hij zich vervolmaken.

Een persoonlijke plicht

Deze uitgroei echter van zijn persoon is niet iets, dat aan de willekeur van de mens is overgelaten. Gelijk al het geschapene gericht is op zijn Schepper, zo heeft het redelijk schepsel de plicht, zijn leven vrij te richten op God, de eerste waarheid en het hoogste goed. Daarom kan men deze ontplooiing van de menselijke persoon als het ware de samenvatting noemen van onze plichten. Daarbij komt nog, dat deze harmonie van de menselijke natuur, steeds verder uitgebouwd door persoonlijke arbeid en in persoonlijke verantwoordelijkheid, geroepen is tot een hogere waardigheid. Verbonden met de levengevende Christus, ontvangt de mens een nieuwe levensdimensie en komt hij tot een "humanisme", dat zijn natuur te boven gaat en hem de grootste volheid van leven schenkt; deze vormt het hoogste doel van de persoonlijke ontplooiing van de mens.

Een gemeenschapsplicht

Maar iedere mens is lid van de gemeenschap en behoort daardoor tot de gehele mensengemeenschap. Daarom wordt niet alleen deze of die mens, maar worden alle mensen geroepen om mee te werken aan de vooruitgang van de gehele mensheid. Alle beschavingen kennen een ontstaan, een bloei en een uitsterven. Maar zoals de golven van de zee bij het stijgend getij telkens verder opdringen op het strand, zo gaat ook de mensheid voort op de weg van de geschiedenis. Wij, die de erfgenamen zijn van vroegere generaties en die de vruchten plukken van het werk van onze tijdgenoten,

wij hebben verplichtingen jegens alle mensen. Daarom mogen wij niet onverschillig staan ten opzichte van hen, die na ons de mensenfamilie zullen uitbreiden. De universele solidariteit, die een feit is, schenkt ons niet alleen weldaden, maar legt ons ook plichten op.

§ 3: Waarden en ideaal

De hiërarchie der waarden

Deze vooruitgang van ieder individu en van de gehele mensheid zou bedreigd worden, als men daarbij niet de juiste hiërarchie van waarden in acht zou nemen. Uit het feit, dat het verlangen van de mens naar de voor hem noodzakelijke goederen rechtmatig is, volgt consequent, dat de arbeid die ons deze goederen verschaft, een plicht wordt: "als iemand niet wil werken, zal hij ook niet eten" (2 Tess. 3, 10) Maar het verkrijgen van de stoffelijke goederen kan voeren tot hebzucht, tot het verlangen altijd meer te bezitten en tot machtswellust. De hebzucht van individuen, gezinnen en volkeren kan even goed de armen als de rijken aantasten en beide groepen brengen tot een verstikkend materialisme.

Het tweezijdig karakter van elke ontwikkeling

Altijd meer te willen bezitten mag noch voor de volken noch voor de individuen het hoogste doel zijn: iedere vooruitgang heeft twee kanten: enerzijds is hij voor de mens noodzakelijk om steeds meer mens te worden, anderzijds houdt hij de mens als in boeien gevangen, indien wordt nagestreefd als het hoogste doel, dat een verder uitzicht belemmert. In dit geval wordt men innerlijk verhard, heeft men geen oog meer voor anderen en ontmoeten de mensen elkaar niet meer uit vriendschap, maar uit eigenbelang, waardoor zij gemakkelijk met elkaar in conflict komen en van elkaar vervreemden. Zo wordt het uitsluitend najagen van stoffelijk bezit niet alleen een beletsel voor de groei in menselijkheid, maar is het ook in strijd met de waarachtige grootheid van de mens. Zowel bij de volken als bij de individuen is de hebzucht het meest duidelijke teken van morele onderontwikkeling.

Naar een meer menselijke situatie

Vraagt de verwezenlijking van de ontwikkeling een steeds groter aantal technici, nog sterker is de behoefte aan wijze mannen, scherpe denkers, die zich wijden aan het zoeken naar een nieuw humanisme, dat de moderne

mens in staat stelt, zichzelf als het ware te hervinden door zich de kostbare waarden van liefde, vriendschap, gebed en beschouwing eigen te maken.¹¹ Worden deze voorwaarden vervuld, dan zal werkelijk en ten volle de echte ontwikkeling tot stand kunnen komen, die hierin bestaat, dat zowel de individuen als de gehele mensheid overgaan van minder menswaardige levensomstandigheden naar een meer menselijke situatie.

Het na te streven ideaal

Een minder menswaardig bestaan leiden vooreerst zij die zulk een gebrek hebben, dat zij zelfs het minimum aan levensonderhoud moeten missen, ofwel die ten onder dreigen te gaan door een morele armoede, waaraan zijzelf schuld hebben tengevolge van hun egoïsme. Minder menswaardig is ook het bestaan van hen, die leven onder de druk van bepaalde sociale structuren, welke voortkomen uit misbruik van rijkdom of macht of uit de uitbuiting van de arbeiders of uit onrechtvaardige transacties. Daarentegen wijzen de volgende tekenen duidelijk op meer menswaardige levensomstandigheden: vooreerst de overgang van gebrek naar het bezit van de noodzakelijke goederen, het verdwijnen van sociale wantoestanden, een vermeerdering van kennis, het verwerven van cultuur; verder de groeiende waardering voor de waardigheid van anderen, zin voor de geest van armoede¹², samenwerking aan het algemeen welzijn, een echte wil tot vrede; ten derde: het erkennen door de mens van de hoogste waarden en van God, de bron en het einddoel van die waarden; tenslotte en vooral: het geloof, die gave Gods, aanvaard door de mensen van goede wil, en de onderlinge eenheid in de liefde van Christus, die ons roept om als kinderen deel te hebben aan het leven van de levende God, de Vader van alle mensen.

---

¹¹ Zie bijv. J. Maritain, *Les conditions spirituelles du programs et de la paix*, in het werk: *Rencontre des cultures d PUNESCO sous le signe du Concile Oecumenique Vatican 11*, Paris, Mame 1966, p. 66.

¹² Vgl. Mt. 5, 3

Hoofdstuk 3: De taak die ons wacht

§ 1: De aardse goederen

De universele bestemming van de aardse goederen

Op de eerste bladzijde van de H. Schrift lezen wij de woorden: "bevolkt de aarde en onderwerpt haar (Gen. 1, 28). Deze woorden leren ons, dat al het geschapene bestemd is voor de mens en dat hij tot taak heeft, het door de kracht van zijn verstand productief te maken en het door zijn arbeid te perfectioneren en tot voltooiing te brengen, tot nut van zichzelf. Maar als de aarde geschapen is om aan iedere mens het noodzakelijke levensonderhoud en de middelen voor zijn vooruitgang te verschaffen, dan heeft bijgevolg iedere mens het recht om van de aarde te ontvangen, wat hij nodig heeft. Het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie heeft hieraan nog eens herinnerd: "God heeft de aarde met alles, wat ze bevat, bestemd voor het gebruik van alle mensen en volken, zodat de goederen van de schepping op billijke wijze ten goede moeten komen aan allen volgens de regels van de rechtvaardigheid, verbonden met de liefde".¹³ Alle andere rechten, van welke aard ook, met inbegrip van het recht van eigendom en vrije handel, zijn ondergeschikt aan deze wet. Ze mogen dus de verwezenlijking ervan niet belemmeren, maar moeten deze veeleer vergemakkelijken, en het is een ernstige en dringende sociale plicht, die rechten weer terug te brengen tot hun oorspronkelijke doelstelling.

De eigendom

"Wie de goederen van deze wereld bezit en zijn broeder gebrek ziet lijden, maar zijn hart voor hem sluit - hoe kan Gods liefde in hem blijven ?" (1 Joh. 3, 17)

Het is bekend, met hoeveel beslistheid de Kerkvaders de welgestelden hebben gewezen op hun plichten jegens de behoeftigen. Zo zegt de heilige Ambrosius: "Gij schenkt aan de arme niet van uw eigen bezit, maar gij schenkt hem terug, wat hem toebehoort. Want gij eigent u toe voor u zelf alleen, wat als gemeenschappelijk bezit is gegeven voor het gebruik van

---

¹³ Vgl. 2e Vaticaans Concilie, Constitutie, Over de Kerk in de wereld van deze tijd, Gaudium et Spes (7 dec 1965), 69

allen. De aarde behoort aan alle mensen en niet alleen aan de rijken".¹⁴ Dit betekent, dat de privaateigendom aan niemand een absoluut en onvoorwaardelijk recht schenkt. Niemand mag de goederen, die hij voor zijn behoeften niet nodig heeft, uitsluitend voor zijn eigen genot gebruiken, wanneer anderen gebrek hebben aan het noodzakelijke. Kortom: "Volgens de traditionele leer van de Kerkvaders en de grote theologen mag men van het eigendomsrecht nooit gebruik maken ten nadele van het algemeen welzijn". In het geval van een conflict, tussen de verworven rechten van privé-personen en de elementaire behoeften van de gemeenschap", is het de taak van de publieke overheid, "te trachten deze conflicten op te lossen met de actieve medewerking van de individuen en sociale groepen".¹⁵

Het gebruik van de winst

Het gemeenschappelijk welzijn eist dus soms de onteigening van het grondbezit, wanneer bepaalde landgoederen een belemmering vormen voor de collectieve welvaart, vanwege hun te grote uitgestrektheid, hun geringe exploitatie of het geheel ontbreken van exploitatie, vanwege de armoede, die er voor de bevolking uit voortkomt, of de ernstige schade die ze aan de staat berokkenen. Het Tweede Vaticaans Concilie verklaart dit ondubbelzinnig¹⁶ en leert bovendien duidelijk, dat de opbrengst van dergelijke goederen niet willekeurig ter beschikking staat van de eigenaars, en dat egoïstische speculaties te veroordelen zijn. Het is dus volstrekt ontoelaatbaar, dat burgers met rijke inkomens uit de nationale bronnen en activiteiten een aanzienlijk deel hiervan overbrengen naar het buitenland uitsluitend voor hun persoonlijk voordeel, zonder daarbij rekening te houden met hun vaderland, waaraan zij door deze handelwijze klaarblijkelijk onrecht doen.¹⁷

---

¹⁴ H. Ambrosius, De Nabuthe. c. 12, n. 53: P.L. 14, 747 3 zie J.R. Palanque, Saint Ambroise et l'empire romain, Paris, De Roccard 1933, pp. 336 88.

¹⁵ Zie de brief van de Kardinaal-staatssecretaris tot de deelnemers aan de sociale week te Brest, gepubliceerd in het werk: L'homme et la révolution urbaine, Lyon, Chronique Sociale 1965, pp. 8-9.

¹⁶ Vgl. 2e Vaticaans Concilie, Constitutie, Over de Kerk in de wereld van deze tijd, Gaudium et Spes (7 dec 1965), 71

¹⁷ Vgl. 2e Vaticaans Concilie, Constitutie, Over de Kerk in de wereld van deze tijd, Gaudium et Spes (7 dec 1965), 65

De industrialisatie

De industrialisatie, die noodzakelijk is voor de economische groei en de menselijke vooruitgang, is een teken en tevens een bron van ontwikkeling. Want door de inspanning van zijn verstand en door intense arbeid ontdekt de mens geleidelijk de verborgen wetten van de natuur en kan hij beter profijt trekken uit haar rijkdommen. Hierdoor wordt de mens enerzijds gedwongen tot zelfdiscipline en ontwikkelt hij tevens in zichzelf de zin voor onderzoek en uitvinding, het vermogen om een berekend risico te aanvaarden, de durf bij het ondernemen, de smaak voor grootse initiatieven en een scherp verantwoordelijkheidsgevoel.

Het liberale kapitalisme

Maar helaas heeft deze nieuwe situatie in de samenleving geleid tot opvattingen, die het maken van winst beschouwden als de voornaamste prikkel tot economische vooruitgang, de vrije concurrentie als de hoogste wet van de economie, de privaateigendom van de productiemiddelen als een absoluut recht, zonder beperking en zonder daaraan beantwoordende sociale plichten. Deze vorm van ongebreideld liberalisme leidde tot een soort tirannie, die door onze voorganger Pius XI terecht is afgewezen, als zijnde de bron van een "financieel internationalisme of internationaal imperialisme".¹⁸ Men kan een dergelijk misbruik van de economische goederen niet scherp genoeg veroordelen, omdat de economie - dit willen wij nog eens met alle nadruk verklaren - alleen ten dienste mag staan van de mens.¹⁹ Maar al is het waar, dat een bepaald soort kapitalisme de oorzaak is geweest van veel leed, veel onrechtvaardigheid en broederstrijd, waarvan wij de gevolgen nu nog ondervinden, toch zou het onjuist zijn om aan de industrialisatie zelf de schuld te geven van het onheil, dat eigenlijk te wijten is aan de verderfelijke economische theorieën, die een begeleidingsverschijnsel vormden van de industrialisatie. Wij moeten integendeel naar recht en billijkheid erkennen, dat de organisatie van de arbeid en de voortschrijdende industrialisatie een onontbeerlijke bijdrage leveren tot het ontwikkelingswerk.

---

¹⁸ Paus Pius XI, Encycliek, Over de aanpassing van de sociale orde, Quadragesimo Anno (15 mei 1931), 109

¹⁹ Zie bijv. Colin Clark, *The conditions of economic progress*, 3de ed., London, Macmillan and Co., New York, St. Martin's Press 1960, pp. 3-6.

§ 2: De factor arbeid

De arbeid

Zo doet ook een overdreven arbeidsmystiek, die men soms ontmoet, niets af aan het feit, dat de arbeid door God is gewild en gezegend. De mens, naar Gods beeld geschapen, "moet met zijn Schepper meewerken aan de voltooiing van het scheppingswerk en hij moet op zijn beurt de aarde tekenen met het geestelijk stempel, dat hij zelf heeft ontvangen".²⁰ God, die de mens heeft begiftigd met verstand, verbeeldingskracht en gevoel, heeft hem hiermee de middelen gegeven om het door Hem begonnen werk als het ware tot voltooiing te brengen; want iedereen die werkt, hetzij artiest, handwerker, ondernemer, arbeider of landbouwer, is scheppend werkzaam. Neergebogen over de stof, die weerstand biedt aan de mens, drukt deze daarop zijn stempel en ontwikkelt tegelijkertijd zijn uithoudingsvermogen, zijn vernuft en zijn denkkraft. Meer nog: de arbeid, die men gezamenlijk verricht en waarbij men samen de verwachtingen, teleurstellingen, verlangens en vreugden deelt, maakt de wil van de mensen één, brengt de geesten tot elkaar en verbindt de harten. Bij het samen verrichten van het werk leren de mensen elkaar zien als broeders.

Het tweezijdig karakter van de arbeid

Ongetwijfeld heeft de arbeid twee kanten. Doordat hij geld, genot en macht belooft, drijft hij sommigen tot egoïsme, anderen tot opstandigheid; maar hij bevordert ook de beroepsverantwoordelijkheid, het plichtsbesef en de naastenliefde. Ofschoon de arbeid tegenwoordig meer wetenschappelijk wordt opgezet en beter wordt georganiseerd, kan hij toch de waardigheid zelf van de mens in gevaar brengen, doordat deze de slaaf wordt van zijn arbeid. Want dan alleen is de arbeid werkelijk menselijk, als hij steunt op het verstand en op de vrijheid. Onze voorganger Johannes XXIII z.g. heeft met alle ernst gewezen op de noodzaak om de arbeiders in hun waardigheid te herstellen en hen daadwerkelijk tot deelgenoten te maken van het gemeenschappelijke werk: "de ondernemingen moeten het karakter krijgen van een echt menselijke gemeenschap, die met haar geest de onderlinge

---

²⁰ Zie Brief van de kardinaal-staatssecretaris tot de deelnemers aan de Sociale Week te Lyon, gepubliceerd in het werk *Le travail et les travailleurs dans la société contemporaine*, Lyon, Chronique Sociale 1965, p. 6.

betrekkingen en de verschillende functies en diensten doordringt".²¹ De menselijke arbeid krijgt tenslotte een nog veel hogere betekenis, als men hem beschouwt vanuit Christelijk standpunt, omdat hij ook bestemd is, hier op aarde bij te dragen tot de vestiging van de bovennatuurlijke wereld²², die onvolmaakt en onvoltooid zal blijven, totdat wij allen samen die volmaakte Mens zullen vormen, die volgens het woord van St. Paulus "de gehele omvang van de Volheid van de Christus" (Ef. 4, 13) realiseert.

§ 3: De spanningen van veranderingen

Grote spoed vereist

Het is de hoogste tijd: al te veel mensen gaan gedrukt onder lijden en steeds groter wordt de afstand, die er ligt tussen de vooruitgang van een bepaalde groep en de stilstand of zelfs de achteruitgang van anderen. Bovendien moet het te verrichten werk harmonisch verlopen, anders zou het zo noodzakelijke evenwicht worden verstoord. Een te plotselinge agrarische hervorming zou haar doel kunnen missen, een overhaaste industrialisatie kan structuren, die nog noodzakelijk zijn, ontwrachten en sociale ellende veroorzaken, die een stap terug zou betekenen op de weg naar meer menselijkheid.

De bekoring van het geweld

Er bestaan ongetwijfeld situaties, waarvan de onrechtvaardigheid tenhemelschreiend is. Als hele bevolkingsgroepen verstoken zijn van het meest noodzakelijke en in zulk een toestand van afhankelijkheid verkeren dat hun ieder initiatief, elke verantwoordelijkheid, elke culturele ontwikkeling, elke deelname aan het sociale en politieke leven onmogelijk wordt gemaakt, dan komen de mensen gemakkelijk in de verleiding om zich met geweld te keren tegen een dergelijke aanslag op de menselijke waardigheid.

Revolutie

Het is voldoende bekend, dat opstand en revolutie - afgezien van het geval van een evidente en langdurige tirannie waardoor de fundamentele rechten

---

²¹ Z. Paus Johannes XXIII, Encycliek, Moderne ontwikkeling van het sociale leven en de christelijke beginselen, Mater et Magistra (15 mei 1961), 91

²² Zie bijv. O. von Nell-Breuning s.j., Wirtschaft und Gesellschaft, I: Grundfragen, Freiburg, Herder, 1956, S. 183-184.

van de menselijke persoon worden aangetast en ernstige schade wordt toegebracht aan het algemeen welzijn van een land - de bron zijn van nieuw onrecht, nieuwe tegenstellingen scheppen en nieuwe moordpartijen teweegbrengen. Men mag een werkelijk bestaand kwaad niet bestrijden door het aanrichten van een nog groter onheil.

§ 4: Hervormingen

Moedige hervorming

Laat men ons goed begrijpen: men moet de huidige situatie moedig tegemoet treden en het daaraan verbonden onrecht bestrijden en overwinnen. De ontwikkeling eist stoutmoedige hervormingen, die een radicale vernieuwing teweegbrengen. Zonder uitstel moet men ernaar streven om de zo urgente verbeteringen door te voeren. Iedereen moet edelmoedig en energiek zijn medewerking verlenen aan deze zaak, vooral zij, die vanwege hun opleiding, hun positie, hun macht grote mogelijkheden hebben op dit gebied. Laten zij een voorbeeld geven en een deel van hun bezit hiervoor afstaan, gelijk sommigen van onze Broeders in het Episcopaat hebben gedaan.²³ Aldus zullen zij beantwoorden aan de verwachting van de mensen en trouw gehoorzamen aan de Heilige Geest, omdat "het zuurdeeg van het Evangelie in het hart van de mens de onweerstaanbare eis tot eerbiediging van zijn waardigheid gewekt heeft en nog altijd wekt".²⁴

---

²³ Zie bijv. Emmanuel Larrain Errazuriz, bisschop van Talca in Chili, voorzitter van de CELAM (Bisschoppenconferentie van Latijns-Amerika), Lettre pastorale sur le developpement et la paix, Paris, Pax Christi 1965.

²⁴ Vgl. 2e Vaticaans Concilie, Constitutie, Over de Kerk in de wereld van deze tijd, Gaudium et Spes (7 dec 1965), 26

Goede programma's en planning

Het particulier initiatief en het spel van de concurrentie alleen zullen nooit in staat zijn de ontwikkeling succesvol te verwezenlijken. Het mag niet die kant opgaan, dat de rijkdom en de macht van de rijken als maar toenemen, terwijl de armen in hun ellende blijven vastzitten en de slavernij van de onderdrukten nog zwaarder wordt. Daarom zijn er programma's nodig, die de actie van de individuen en van de intermediaire organen "helpen, stimuleren, coördineren, aanvullen en voltooiën".²⁵ Het is de taak van de publieke overheid, vast te stellen en uit te maken, welke doeleinden moeten worden nagestreefd, welke plannen moeten worden uitgevoerd en welke wegen men daartoe moet volgen; zij moet alle krachten, die in deze gemeenschappelijke actie gemoeid zijn, stimuleren. Zij moet er echter ook voor zorgen, dat het particulier initiatief en de intermediaire organen bij dit werk worden betrokken. Zo vermijdt men het gevaar van een absoluut collectivisme en van een lukrake planning van de economie, die te kort doet aan de vrijheid en daardoor de uitoefening van de fundamentele rechten van de menselijke persoon onmogelijk maken.

§ 5: De mens centraal

Ten dienste van de mens

Ieder program immers, dat tot doel heeft, de productie op te voeren, mag alleen maar gericht zijn op de dienst aan de menselijke persoon. Het moet zich tot taak stellen, de ongelijkheid te verminderen, de discriminatie op te heffen, de mensen te bevrijden uit de slavernij en hun de mogelijkheid te bieden om zelf hun materiële vooruitgang, hun morele verbetering en hun geestelijke uitgroei te bewerken. Wie "ontwikkeling" zegt, moet daarbij denken zowel aan sociale vooruitgang als aan economische groei. Het is niet voldoende, de gemeenschappelijke rijkdom te doen toenemen om deze dan billijk te verdelen; het is niet voldoende, de techniek te perfectioneren om de aarde meer menselijk en meer bewoonbaar te maken. Allen, die streven naar ontwikkeling, moeten van de fouten van hun voorgangers leren, welke gevaren men hier moet vermijden. Wanneer de overheersing van de techniek of de "technocratie" haar stempel zou drukken op de naaste toekomst, dan kan ze evenveel onheil en ellende aanrichten als vroeger het

---

²⁵ Z. Paus Johannes XXIII, Encycliek, Moderne ontwikkeling van het sociale leven en de christelijke beginselen, Mater et Magistra (15 mei 1961), 53

liberalisme. Economie en techniek hebben alleen maar reden van bestaan met het oog op het welzijn van de mens, die ze moeten dienen. De mens echter is slechts mens in de mate, waarin hij, als meester van zijn handelen en oordelend over de waarde ervan, zelf de bouwer is van zijn vooruitgang, en dit in overeenstemming met de natuur, die de Schepper hem heeft gegeven en waarvan hij de mogelijkheden en eisen vrij aanvaardt.

De opheffing van het analfabetisme

Men kan zeggen, dat de groei van de economie eerst en vooral samenhangt met de sociale vooruitgang, die door deze groei wordt opgeroepen, en dat het basisonderwijs de eerste doelstelling moet zijn van een ontwikkelingsplan. De honger naar onderricht is immers niet minder kwellend dan de honger naar voedsel; een analfabeet is als het ware een ondervoede geest. Maar wanneer iemand de kunst verstaat van lezen en schrijven en een beroepsopleiding ontvangt, dan krijgt hij weer zelfvertrouwen en voelt hij, dat hij vooruit kan komen samen met de anderen. In onze boodschap tot het Congres van de UNESCO te Teheran zeiden wij, dat de opheffing van het analfabetisme, een elementaire factor is zowel van sociale integratie als van persoonlijke verrijking en dat dit voor de samenleving een prachtig middel is tot economische bloei en tot ontwikkeling".²⁶ Wij verheugen ons over het vele, dat op dit gebied is gepresteerd door het particulier initiatief, door de regeringen en door Internationale organisaties. Zij allen zijn de voornaamste bewerkers van de ontwikkeling, omdat zij de mensen in staat stellen, deze door eigen inspanning te verwezenlijken.

Het gezin

Maar de mens is slechts volledig zichzelf in zijn sociaal milieu, en hierin speelt het gezin een grote en fundamentele rol. Deze rol is in bepaalde tijden en plaatsen misschien te sterk geweest, in zover ze afbreuk heeft gedaan aan de fundamentele vrijheden van de menselijke persoon. Toch blijven de oude sociale instellingen van de ontwikkelingslanden voorlopig nog noodzakelijk, al moet hun te sterke invloed geleidelijk aan worden afgezwakt. Maar het natuurlijk gezin, monogaam en bestendig, zoals het

---

²⁶ Zie L'Osservatore Romano van 11 september 1965 of La Documentation catholique 62 (Paris 1965) 1674-1675.

door God is bedoeld²⁷ en door het Christendom is geheiligd, "waarin verschillende generaties elkaar ontmoeten, en elkaar helpen om tot een diepere wijsheid te komen en om de rechten van de personen harmonisch te verbinden met de andere eisen van het sociale leven, vormt het fundament van de samenleving".²⁸

Het probleem van de bevolkingsgroei

Het is waar, dat een snelle demografische groei maar al te vaak de ontwikkelingsproblemen nog komt verzwaren door nieuwe moeilijkheden: de bevolking neemt sneller toe dan de beschikbare hulpbronnen, zodat men zich schijnbaar in een impasse bevindt. Dan kan de verleiding groot zijn om het aantal geboorten door radicale maatregelen te verminderen. Het is zeker, dat de publieke overheid, binnen de grenzen van haar bevoegdheid, hier handelend kan optreden door middel van een goede voorlichting aan de burgers en door aangepaste maatregelen, op voorwaarde evenwel, dat deze in overeenstemming zijn met de eisen van de zedenwet en dat ze de rechtmatige vrijheid van de echtgenoten strikt eerbiedigen. Want wordt het onvervreemdbaar recht op het huwelijk en op de voortplanting opgeheven, dan is het gedaan met de menselijke waardigheid. Het is in laatste instantie de zaak van de ouders om met volle kennis van zaken een beslissing te nemen omtrent het aantal kinderen; zij nemen deze verantwoordelijkheid op zich ten overstaan van God, van zichzelf, van de reeds geboren kinderen en van de gemeenschap waartoe zij behoren, en zij volgen hierbij de uitspraken van hun geweten, zoals dit wordt voorgelicht door de wet van God en haar authentieke interpretatie en zoals het zich gesterkt voelt door het vertrouwen op Hem.²⁹

---

²⁷ Vgl. Mt. 19,6

²⁸ 2e Vaticaans Concilie, Constitutie, Over de Kerk in de wereld van deze tijd, Gaudium et Spes (7 dec 1965), 52

²⁹ 2e Vaticaans Concilie, Constitutie, Over de Kerk in de wereld van deze tijd, Gaudium et Spes (7 dec 1965), 50-51.87

§ 6: Maatschappelijke organisatie

De beroepsorganisaties

Bij het ontwikkelingswerk ondervindt de mens, voor wie het gezin het eerste en fundamentele levensmilieu is, dikwijls de steun van beroepsorganisaties. Waar deze hun bestaansredenen vinden in het bevorderen van de belangen van hun leden, dragen ze een grote verantwoordelijkheid wat betreft de opvoedende taak, die ze kunnen en moeten vervullen. Door middel van de voorlichting en vorming die ze geven, kunnen deze instellingen veel doen om de mensen zin bij te brengen voor het algemeen welzijn en voor de verplichtingen, die hieruit voor iedereen voortvloeien.

Rechtmatige pluriformiteit

Iedere sociale actie is gebonden aan een bepaalde leer. De christen kan niet de leer aanvaarden, die steunt op de filosofie van het materialisme en atheïsme, omdat deze niet de godsdienstige oriëntatie van het leven op zijn eeuwige en hoogste doel eerbiedigt en evenmin de vrijheid en de menselijke waardigheid. Zijn echter deze hoogste waarden veilig gesteld, dan is een pluriformiteit van beroepsorganisaties en vakverenigingen toelaatbaar en in zeker opzicht nuttig, als ze de vrijheid beschermt en prikkelt tot gezonde concurrentie. Graag brengen wij daarom hulde aan al degenen, die zich in deze organisaties belangeloos wijden aan de dienst van hun broeders.

Culturele vorming

Naast deze beroepsorganisaties zijn ook nog de culturele instellingen werkzaam, en hun taak is niet minder belangrijk voor het welslagen van de ontwikkeling. Ziehier de ernstige woorden van het Concilie: "Want de toekomst van de wereld zou in gevaar komen, als er geen wijze mensen zouden opstaan"; en het voegt er aan toe: "bovendien moet gezegd worden, dat vele volken, die economisch armer zijn, maar rijker aan wijsheid, aan de andere volken op dit punt grote steun kunnen bieden".³⁰ Elk land, rijk of arm, bezit een cultuur, die het ontvangen heeft van het voorgeslacht: instellingen voor een goed functioneren van dit leven, en hogere uitingen van de geest op het gebied van kunstwetenschap en godsdienst. Wanneer deze laatste echte menselijke waarden bevatten, dan zou het een grote fout zijn, ze op te

---

³⁰ 2e Vaticaans Concilie, Constitutie, Over de Kerk in de wereld van deze tijd, Gaudium et Spes (7 dec 1965), 15

offeren aan de eerste. Een volk, dat dit zou toelaten, zou het beste doel van zichzelf prijsgeven; het zou om te kunnen bestaan, zijn bestaansredenen opgeven. De vermaning van Christus geldt ook voor de volken: "Wat voor nut heeft het voor een mens heel de wereld te winnen, als dit ten koste gaat van eigen leven?" (Mt. 16, 26)

De bekoring van het materialisme

De arme volken kunnen zich niet genoeg in acht nemen voor de verleiding, die uitgaat van de rijke volken, die niet alleen hun succes op het gebied van cultuur en techniek ten toon spreiden, maar ook het voorbeeld te zien geven van een activiteit, die bovenal het verkrijgen van stoffelijke welvaart beoogt. Niet alsof deze laatste uit zichzelf de ontplooiing van de geest zou belemmeren, integendeel, door de stoffelijke welvaart "kan de mens, minder slaaf van de dingen, zich vrijer verheffen tot de aanbidding en beschouwing van de Schepper".³¹ Toch "kan de moderne beschaving, weliswaar niet uit zichzelf, maar omdat ze te veel opgaat in het aardse, dikwijls oorzaak zijn, dat men God moeilijker vindt".³² De ontwikkelingsvolken moeten dus een keuze weten te doen uit wat hun wordt aangeboden. Zij moeten de valse goederen, die een verlaging van het menselijk ideaal inhouden, kritisch beoordelen en afwijzen, maar zich openstellen voor de gezonde en weldoende waarden, om deze samen met hun eigen nationale waarden tot ontwikkeling te brengen volgens hun karakteristieke aanleg.

§ 7: Conclusie, naar een integraal humanisme

Een integraal humanisme: ziedaar wat men moet nastreven.³³ En wat is dit anders dan de totale ontplooiing van de gehele mens en van alle mensen? Een gesloten humanisme, dat niet ontvankelijk is voor de waarden van de geest en voor God, die er de bron en de oorsprong van is, kan in schijn misschien meer succes hebben. Zeker, de mens kan de wereld organiseren zonder God, maar "zonder God kan hij uiteindelijk de wereld slechts organiseren tegen de mens. Een humanisme, dat al het andere buitensluit,

---

³¹ 2e Vaticaans Concilie, Constitutie, Over de Kerk in de wereld van deze tijd, Gaudium et Spes (7 dec 1965), 57

³² 2e Vaticaans Concilie, Constitutie, Over de Kerk in de wereld van deze tijd, Gaudium et Spes (7 dec 1965), 19

³³ Zie bijv. J. Maritain, L'humanisme integral, Paris, Aubier 1936.

is een onmenselijk humanisme."³⁴ Er is dus geen echt humanisme tenzij een humanisme, dat zich richt op God, in de erkenning van een roeping, die het echte ideaal van menselijk leven geeft. De mens is dus niet de hoogste norm van zichzelf; hij kan zichzelf slechts verwezenlijken door zichzelf te overstijgen, volgens de zo juiste uitspraak van Blaise Pascal: "De mens gaat zichzelf oneindig ver te boven."³⁵

---

³⁴ Zie H. de Lubac s.j., *Le drame de l'humanisme athee*, 3de ed. Paris, Spes, 1945, p. 10.

³⁵ Zie *Pensees*, ed. Brunschvicq, n. 434; zie Maurice Zundel, *L'homme passe l'homme*, Le Cairo, Editions du lien 1944.

II Naar een solidaire ontwikkeling van de mensheid

Inleiding

De volledige ontwikkeling van de menselijke persoon kan niet tot stand komen zonder de solidaire ontwikkeling van de mensheid. Te Bombay zeiden wij: "De ene mens moet de andere ontmoeten, het ene volk het andere volk, als broeders en zusters, als kinderen van God. In dit wederzijds begrip, in deze vriendschap, in deze heilige gemeenschapsband moeten wij ook gaan samenwerken om te bouwen aan de gemeenschappelijke toekomst van het mensdom."³⁶ Wij hebben ook gesuggereerd, een onderzoek te doen instellen naar concrete en doeltreffende middelen van organisatie en samenwerking, om van de beschikbare hulpbronnen aan anderen mee te delen en aldus een echte verbondenheid tussen de volken tot stand te brengen.

Broederschap van de volken

Het gaat hier allereerst over een plicht van de meer welgestelden. Hun verplichtingen vloeien voort uit een menselijke en bovennatuurlijke broederschap en vertonen een drievoudig aspect.

1. Vooreerst de plicht van solidariteit, nl. de hulp, die de rijkere volken moeten geven aan de ontwikkelingslanden.
2. Vervolgens de plicht van sociale rechtvaardigheid: de handelsrelaties tussen de welvarende volken en de zwakkere volken moeten op een juistere basis worden geregeld.
3. Tenslotte de plicht van universele liefde, waardoor een meer menselijke wereld geschapen wordt voor allen, een wereld, waarin allen zullen moeten geven en ontvangen, zonder dat de vooruitgang van de enen een beletsel vormt voor die van de anderen. Dit is een ernstig probleem, omdat van zijn oplossing de toekomst van de wereldbeschaving afhangt.

---

³⁶ Vgl. Paus Paulus VI, Toespraak, Tot de Vertegenwoordigers van de niet-christelijke godsdiensten in Bombay, This visit (3 dec 1964), 3

Hoofdstuk 1: De hulpverlening aan de zwakken

De strijd tegen de honger

"Stel dat een broeder of zuster kleding en voedsel ontbeert", zegt Sint Jakobus, "en iemand van u zegt hun: 'Gaat in vrede, verwarmt u, verzadigt u', zonder evenwel te geven, wat zij voor hun lichaam nodig hebben, - wat heeft dat voor waarde?" (Jak. 2, 15-16) Iedereen weet tegenwoordig, hoe in bepaalde delen van de wereld ontelbare mannen en vrouwen door honger worden gekweld, ontelbare kinderen ondervoed zijn, zodat velen van hen sterven op jeugdige leeftijd; hoe hierdoor bij vele anderen de lichamelijke groei en de geestelijke ontwikkeling wordt belemmerd met het gevolg, dat de bevolking van hele gebieden veroordeeld is te leven in verslagenheid en moedeloosheid.

In onze dagen

Reeds meerdere malen hebben er angstige kreten om hulp geklonken. Die van onze voorganger Johannes XXIII z.g. is met warme sympathie ontvangen.³⁷ Wijzelf hebben die herhaald in onze kerstboodschap van 1963³⁸ en opnieuw in 1966 ten bate van India.³⁹ Op de campagne tegen de honger, ondernomen door de Internationale voedsel- en landbouworganisatie (de FAO), en aangemoedigd door de Apostolische Stoel, is edelmoedig gereageerd. Onze "Caritas Internationalis" is overal ter wereld werkzaam, en veel katholieken, gestimuleerd door onze broeders in het episcopaat, trachten zonder zich te sparen hulp te bieden aan de noodlijdenden en vergroten aldus geleidelijk de kring van hen, die zij als hun naasten willen steunen.

---

³⁷ Vgl. Z. Paus Johannes XXIII, Encycliek, *Moderne ontwikkeling van het sociale leven en de christelijke beginselen*, Mater et Magistra (15 mei 1961), 157. vv

³⁸ Vgl. Paus Paulus VI, Radiotoespraak, Radioboedschap van vrede en eenheid aan alle volkeren - Kerstmis 1963, Sai per voi (23 dec 1963), 6-10

³⁹ Zie Encicliche a Discorsi di Paolo VI, vol. IX, ed. Paoline, Roma 1966, pp. 182-186.

In de toekomst

Maar dit alles is niet voldoende, evenmin als de reeds gedane private en publieke investeringen, de giften en leningen. Het gaat niet alleen om de verdrijving van de honger en van de armoede. De strijd tegen de ellende, hoe dringend en noodzakelijk ook, is niet voldoende. Er moet een wereld worden opgebouwd, waarin iedere mens zonder onderscheid van ras, godsdienst en nationaliteit een waarachtig menselijk leven kan leiden, zonder een slavernij, die hem wordt opgelegd door de mensen en door een natuur, die men nog niet voldoende beheerst. Er moet een wereld worden opgebouwd, waarin vrijheid niet slechts een leeg woord is en waarin de arme Lazarus kan aanzitten aan dezelfde tafel als de rijke.⁴⁰ Dit vraagt van de rijke heel wat edelmoedigheid, vele vrijwillige offers en een voortdurende inspanning. Iedereen onderzoekt zijn geweten, dat in onze tijd op een heel nieuwe wijze spreekt. Is iedereen bereid om met zijn geld de werken en de zendingen van middelen te steunen, die georganiseerd worden ten bate van de noodlijdenden? Meer belasting te betalen om de publieke overheid in de gelegenheid te stellen, haar ontwikkelingssteun te verhogen? De importproducten duurder te betalen om de producent een billijker prijs te laten verdienen? Zelf, als hij jong is, zo nodig zijn land te verlaten om mee te werken aan de vooruitgang van de jonge volken?

De plicht van solidariteit

Omdat de plicht van solidariteit niet alleen bestaat tussen de afzonderlijke mensen, maar ook tussen de volken, "hebben de rijkere volken de zeer ernstige plicht, de volken in ontwikkeling te helpen".⁴¹ Deze uitspraak van het Concilie dient in praktijk te worden gebracht. Al is het normaal, dat een volk het eerst mag profiteren van de gaven, die Gods voorzienigheid aan dat volk heeft gegeven als vrucht van zijn arbeid, toch mag geen enkel volk er aanspraak op maken om zijn rijkdom uitsluitend voor zichzelf te besteden. Ieder volk moet zoveel en zo goed mogelijk produceren, vooreerst om aan al zijn burgers een echt menswaardig bestaan te bezorgen, en vervolgens om bij te kunnen dragen tot de solidaire ontwikkeling van de mensheid. Gezien de groeiende armoede in de ontwikkelingslanden, is het vanzelfsprekend,

---

⁴⁰ Vgl. Lc. 16, 19-31

⁴¹ 2e Vaticaans Concilie, Constitutie, Over de Kerk in de wereld van deze tijd, Gaudium et Spes (7 dec 1965), 86

dat een welvarend land een deel van zijn productie afstaat om de nood van die volken te lenigen. Het is ook vanzelfsprekend, dat het onderwijskrachten, ingenieurs, technici en wetenschapsmensen vormt, om hun kennis en bekwaamheid in dienst te stellen van die volken.

Afstaan van zijn overvloed

Opnieuw zij gezegd: de overvloed van de rijke landen moet ten goede komen aan de arme landen. De regel, die vroeger voorschreef, dat men zijn naaste moest helpen, moet thans worden uitgestrekt tot het geheel van de noodlijdenden in de wereld. De rijken zullen overigens de eersten zijn, die hier de vruchten van plukken. Daarentegen zullen zij, als zij blijven vasthouden aan hun gierigheid, Gods straf over zich afroepen en de woede van de armen opwekken met gevolgen, die niet te overzien zijn. Als de momenteel rijke landen zich opsluiten in hun egoïsme, tasten zij hun hoogste waarden aan, doordat zij het verlangen om meer te zijn opofferen aan de begeerte om meer te bezitten. Op hen zal men dan met recht de parabel kunnen toepassen van die rijke, wiens landerijen zo'n overvloedige oogst opleverden, dat hij niet wist, waar ze te bergen: "Maar God sprak tot hem: Dwaas! nog deze nacht komt men je leven van je opeisen." (Lc. 12, 20)

Bundeling van de programma's

Willen deze pogingen volledig succes hebben, dan mogen ze niet ongeorganiseerd en geïsoleerd blijven, nog veel minder elkaar tegenwerken om redenen van prestige of macht. Onze tijd eist samenbundeling van de programma's; dergelijke programma's zijn beter en doeltreffender dan incidentele hulp, die aan ieders goede wil blijft overgelaten. Zoals reeds gezegd, vraagt dit alles diepgaande studie, duidelijk opgezette en concrete plannen, het bepalen van de middelen en methoden, een goede organisatie van de werkzaamheden, om zo tegemoet te kunnen komen aan de noden van deze tijd en aan de eisen, die voor de toekomst te voorzien zijn. De betekenis van deze programma's reikt zelfs verder dan de economische groei en de sociale vooruitgang, omdat het werk zelf er zin en waarde door krijgt. Door het feit alleen reeds, dat ze een betere wereld scheppen, verhogen ze de waarde en de waardigheid van de mens.

Een wereldfonds

Wij moeten nog verder gaan. Toen wij in Bombay waren voor de viering van het Internationaal Eucharistisch Congres, hebben wij een appèl gedaan op de regeringen om uit een deel van de militaire uitgaven een groot wereldfonds te stichten ten bate van de gebreklijvende volken.⁴² Wat geldt voor de bestrijding van de ellende, geldt evenzeer op het punt van de ontwikkeling. Alleen een samenwerking op wereldniveau, die in dit fonds zowel een symbool als een middel zou vinden, zal in staat zijn, een zinloze rivaliteit te overwinnen en een vruchtbare en vreedzame dialoog tussen alle volken tot stand te brengen.

De voordelen van dit wereldfonds

Ongetwijfeld moeten de bilaterale of multilaterale overeenkomsten van kracht blijven, want ze maken het mogelijk om de afhankelijkheid en de verbittering, die het gevolg zijn van het koloniale tijdperk, te vervangen door weldadige vriendschapsbetrekkingen op de grondslag van juridische en politieke gelijkheid. Worden echter deze overeenkomsten geplaatst in het kader van een plan van een mondiale samenwerking, dan staan ze boven iedere verdenking. Want degenen, die erdoor begunstigd worden, hebben dan minder grond tot wantrouwen en minder reden om bang te zijn voor een nieuwe vorm van kolonialisme, dat zich verbergt achter financiële steun of technische hulp, een nieuw kolonialisme, bestaande uit politieke druk en economische overheersing, met het doel om een hegemonie van enkelen te handhaven of te vestigen.

De dringende noodzaak tot dit wereldfonds

Iedereen zal tevens inzien, dat men door een dergelijk fonds gemakkelijker bepaalde geldverspillingen kan uitsparen, die worden ingegeven door angst of trots. Wanneer zoveel volken honger lijden, zoveel gezinnen gebrek hebben aan het aller-noodzakelijkste, zoveel mensen leven in totale onwetendheid, wanneer er nog zoveel scholen, ziekenhuizen en woningen moeten gebouwd worden, die deze naam werkelijk waardig zijn, is iedere verkwisting door overheid of door particulieren, iedere uitgave voor nationaal of persoonlijk vertoon, iedere uitputtende bewapeningswedloop een

---

⁴² Vgl. Paus Paulus VI, Toespraak, Tot de journalisten b.g.v. zijn reis naar Bombay, *Although our pelgrimage* (4 dec 1964), 2

ondraaglijk schandaal. Het hoge ambt, dat ons is opgelegd, eist, dat wij dit openlijk brandmerken. Mogen de verantwoordelijke autoriteiten naar ons luisteren, voordat het te laat is.

Het tot stand komen van een dialoog

Daarom is het dringend nodig, dat alle volken komen tot de dialoog, waarvoor wij in onze eerste encycliek *Ecclesiam Suam* zo vurig hebben gepleit. Door zulk een dialoog tussen hen, die hulp verlenen, en hen, die deze hulp ontvangen, zal men gemakkelijker de hulpverlening kunnen afwegen niet alleen naar de edelmoedigheid en de beschikbare middelen van de een, maar ook naar de werkelijke behoeften en de bestedingsmogelijkheid van de ander. Dan zullen de ontwikkelingsvolken niet langer het gevaar lopen om overstelpt te worden door schulden, die zij alleen kunnen aflossen door het grootste gedeelte van hun inkomsten af te staan. Beide partijen zullen de rentevoet en de duur van de leningen bepalen, en wel zo, dat deze aanvaardbaar zijn voor beide partners; en hierbij zal men letten op het noodzakelijke evenwicht tussen schenkingen en leningen tegen geen of tegen een minimum aan rente enerzijds en de duur van de aflossingen anderzijds. Aan hen, die de geldmiddelen verschaffen, moeten garanties worden gegeven, dat de gelden ook inderdaad zullen worden besteed volgens het overeengekomen plan en met een redelijke kans op resultaat; want men heeft niet de luiheid en het parasitisme in de hand te werken. Van de andere kant zullen degenen, die de hulp ontvangen, met recht kunnen eisen, dat men zich niet mengt in hun politiek en dat men hun sociale structuur niet verstoort. Want omdat het hier gaat over onafhankelijke landen, hebben deze ook het recht, hun eigen zaken te regelen, hun eigen politiek te bepalen en vrij de staatsvorm te kiezen, die zij wensen. Er moet derhalve een vrijwillige samenwerking tussen de volken tot stand komen op voet van volkomen gelijkwaardigheid om zo samen te bouwen aan een echt menswaardige wereld.

De noodzakelijkheid van de dialoog

Een dergelijke onderneming kan onuitvoerbaar lijken in landen, waar de gezinnen zó geheel in beslag worden genomen door de zorg voor het dagelijks levensonderhoud, dat zij niet in staat zijn zelfs te denken aan een werk, dat hun toekomst dragelijker zou kunnen maken. Toch moeten juist deze mannen en vrouwen op alle manieren worden geholpen en ertoe

gebracht worden om zelf hun ontwikkeling ter hand te nemen en zichzelf de noodzakelijke middelen tot verbetering te verschaffen. Dit gemeenschappelijk werk is niet denkbaar zonder een systematische, volhardende en moedige inspanning. Maar iedereen moet ervan overtuigd zijn, dat men hier zonder uitstel de hand aan het werk moet slaan. Het leven van de arme volken, de maatschappelijke vrede in de ontwikkelingslanden en de wereldvrede staan op het spel.

Hoofdstuk 2: Billijkheid in de handelsbetrekkingen

Alle, zelfs de krachtigste pogingen om de ontwikkelingslanden te helpen op financieel en technisch plan zouden ijdel en vruchteloos zijn, wanneer hun resultaten weer grotendeels teniet gedaan werden door het spel van de handelsbetrekkingen tussen de rijke en de arme volken. Want deze laatsten zouden in hun verwachtingen en in hun vertrouwen diep worden geschokt, als zij moesten vrezen, dat men met de ene hand terugneemt, wat men met de andere hand geeft.

§ 1: Wanverhoudingen en de vrije handel

Groeiende wanverhoudingen

De sterk geïndustrialiseerde landen voeren hoofdzakelijk afgewerkte producten uit, terwijl de economisch zwakkere landen slechts grondstoffen en landbouwproducten op de markt kunnen brengen. Vanwege de technische vooruitgang stijgen de eerste snel in prijs en vinden gemakkelijk een afzetgebied. De elementaire producten daarentegen van de ontwikkelingslanden zijn onderhevig aan sterke en plotselinge prijsschommelingen en blijven daardoor ver beneden de meerwaarde van de eerstgenoemde. Vandaar ernstige moeilijkheden voor de landen met nog maar weinig industrieën omdat ze grotendeels moeten steunen op hun uitvoer om hun economie in evenwicht te houden en hun economische ontwikkelingsplannen ten uitvoer te brengen. Zo komt het tenslotte, dat de arme volken steeds armer worden, terwijl de rijke steeds rijker worden.

Over de grens van het liberalisme heen

Dit alles betekent, dat de wet van de vrije handel alleen niet meer in staat is de internationale betrekkingen te regelen. Ze heeft ontegenzeggelijk voordelen, wanneer de partijen niet al te ongelijk zijn in economische kracht; dan is ze een prikkel tot vooruitgang en een beloning voor de gedane inspanning. Daarom beschouwen de industrieel sterk ontwikkelde landen deze wet van de vrije handel als een wet van rechtvaardigheid. Maar de zaak komt anders te liggen, wanneer de omstandigheden te veel verschillen van land tot land. De prijzen, die zich "vrij" op de markt vormen, kunnen dan voeren tot zeer onbillijke resultaten. Men moet toegeven, dat het fundamenteel beginsel van het liberalisme als wet voor de handelsbetrekkingen hier in discussie komt.

§ 2: Internationale betrekkingen

De rechtvaardigheid van overeenkomsten op internationaal niveau

De leer van onze voorganger Leo XIII z.g. in zijn encycliek *Rerum Novarum* blijft ook nu nog van kracht: waar de situatie van de partijen te ongelijk is, volstaat beider overeenstemming niet om de rechtvaardigheid van het contract te waarborgen, en de wet van de vrije overeenstemming blijft ondergeschikt aan het natuurrecht.⁴³ Wat daar gezegd werd over het rechtvaardig loon van de individuele arbeiders, moet ook worden toegepast op de internationale overeenkomsten: een ruileconomie kan zich niet meer uitsluitend baseren op de wet van de vrije en onbeperkte concurrentie, omdat ook deze maar al te dikwijls een economische dictatuur tot gevolg heeft. De vrije ruilhandel is dan alleen billijk, als hij voldoet aan de eisen van de sociale rechtvaardigheid.

De te nemen maatregelen

Overigens hebben de economisch sterkere landen dit zelf reeds begrepen, omdat ze door aangepaste maatregelen binnen hun eigen economie een evenwicht trachten te herstellen, dat door een aan zichzelf overgelaten concurrentie gemakkelijk in gevaar wordt gebracht. Wij zien daarom, hoe deze landen dikwijls hun landbouw beschermen door offers te vragen van de meer bloeiende economische sectoren. Wij zien ook, hoe ter bevordering van hun onderlinge handelsbetrekkingen, vooral binnen een

---

⁴³ Vgl. Paus Leo XIII, Encycliek, Over kapitaal en arbeid, *Rerum Novarum* (15 mei 1891), 34

gemeenschappelijke markt, hun financiële, fiscale en sociale politiek erop gericht is om concurrerende industrieën met ongelijke bloei weer gelijkwaardige concurrentie mogelijkheden te geven.

Internationale overeenkomsten

Men moet op dit gebied met volkomen gelijke maten meten. Wat geldt voor een nationale economieën wat men aanvaardt in de verhouding tussen de economisch ontwikkelde landen, geldt ook voor de handelsbetrekkingen tussen rijke en arme landen. Niet dat men de concurrentiemarkt moet afschaffen, maar men moet haar houden binnen de grenzen, die haar rechtvaardig en moreel en dus menselijk maken. In de handel tussen ontwikkelde en onderontwikkelde economieën zijn de situaties te uiteenlopend en de vrijheden te ongelijk. De rechtvaardigheid eist, dat de internationale handel, wil hij menswaardig en moreel zijn, aan de partijen minstens een zekere gelijkheid van kansen biedt bij koop en verkoop. Dit laatste kan slechts op lange termijn worden verwezenlijkt. Maar wil men dit doel bereiken, dan moet er reeds nu een werkelijke gelijkheid bestaan bij de besprekingen en onderhandelingen. Ook hier kunnen internationale overeenkomsten, die een vrij grote groep van volken omvatten, van groot nut zijn. Deze kunnen algemene richtlijnen opstellen voor het reguleren van bepaalde prijzen, het garanderen van bepaalde producties en het steunen van bepaalde opkomende industrieën. Iedereen begrijpt, dat een dergelijk gemeenschappelijk streven naar meer rechtvaardigheid in de internationale handelsbetrekkingen een krachtige hulp betekent voor de ontwikkelingslanden, met heilzame vruchten niet alleen voor het ogenblik maar ook voor de verre toekomst.

§ 3: Beletselen voor gezonde verhoudingen

Het nationalisme

Er zijn nog andere beletselen voor de opbouw van een meer rechtvaardige wereld, die vollediger steunt op een universele solidariteit: wij bedoelen het overdreven nationalisme en het racisme. Het ligt voor de hand, dat volken, die pas kort hun politieke onafhankelijkheid hebben verkregen, angstvallig waken over hun nog kwetsbare nationale eenheid en deze met alle kracht verdedigen. Het is eveneens te begrijpen, dat volken met een oude cultuur trots zijn op het erfgoed, dat zij van hun voorvaderen hebben ontvangen. Maar deze gevoelens, hoe rechtmatig ook, moeten veredeld worden door de

liefde, die heel de mensheid omvat. Het nationalisme daarentegen scheidt de volken van elkaar en staat hun waarachtig welzijn in de weg. Het wordt dan vooral noodlottig, wanneer een zwakke economie juist een bundeling vereist van krachten, kennis en financiële middelen met het oog op de uitvoering van de economische ontwikkelingsplannen en op de intensivering van de handelsrelaties en de culturele betrekkingen.

Het racisme

Het racisme is niet uitsluitend eigen aan de jonge volken, waar het soms schuil gaat achter de rivaliteit tussen de stammen of politieke partijen, waar het ernstig tekort doet aan de rechtvaardigheid en een groot gevaar vormt voor de vrede onder de burgers. Gedurende het koloniale tijdperk heeft het racisme dikwijls kolonisten en inheemsen tegen elkaar opgezet; het vormde zo een beletsel voor een vruchtbaar onderling begrip en kweekte bittere wrok als gevolg van werkelijk onrecht. Ook nu is het racisme nog altijd een beletsel voor de samenwerking tussen de minder welvarende volken en een kiem van verdeeldheid en haat binnen de staten zelf, wanneer nl., met voorbijgaan van de onvervreemdbare rechten van de mens, aan individuen en gezinnen op grond van hun ras of kleur de fundamentele burgerrechten onrechtvaardig worden ontzegd.

§ 4: Hoopvol gestemd

Naar een solidaire wereld

Een dergelijke situatie, zo vol gevaren voor de toekomst, vervult ons met diepe droefheid. Toch hebben wij goede hoop, dat een sterkere behoefte aan samenwerking en een diepere zin voor solidariteit eens de overhand zullen krijgen op het onderling wantrouwen tussen de volken en het egoïsme. Ook hopen wij, dat de minder ontwikkelde volken profijt zullen weten te trekken uit de nabijheid van andere volken, die in dezelfde omstandigheden verkeren, om samen voor heel de uitgestrektheid van hun gebied een gecoördineerd ontwikkelingsplan te ontwerpen, door nl. gezamenlijk programma's op te stellen, de investeringen te bundelen, de productiemogelijkheden te verdelen en handelsbetrekkingen aan te knopen. Wij hopen ook, dat de multilaterale en internationale organisaties door een noodzakelijke reorganisatie wege zullen weten te vinden om de volken, die nog in ontwikkeling zijn, te helpen bij hun streven om uit de impasse te

geraken, waarin zij schijnen opgesloten, en om zelf overeenkomstig hun eigen aanleg de middelen te ontdekken voor hun menselijke en sociale vooruitgang.

Alle volken bouwers van hun eigen toekomst

Daar moet het heen! De steeds krachtiger werkende solidariteit op wereldniveau moet alle volken de gelegenheid geven, zelf de bouwers te worden van hun toekomst. Het verleden heeft maar al te vaak in het teken gestaan van machtsverhoudingen tussen de volken. Moge eindelijk de dag aanbreken, waarop de betrekkingen tussen de volken het stempel zullen dragen van wederzijds respect en van vriendschap, van saamhorigheid bij de samenwerking en van een gemeenschappelijk arbeiden aan elkaars vooruitgang, waarbij ieder zijn verantwoordelijkheid draagt. De jonge en zwakkere volkeren eisen, dat zij een actief aandeel krijgen aan de opbouw van een betere wereld, waarin ieders recht en roeping meer worden geëerbiedigd. Deze eis is gewettigd; en daarom moet iedereen er naar luisteren en er op antwoorden.

Hoofdstuk 3: De universele liefde

De wereld is ziek. Haar ziekte bestaat niet zo zeer in het verkwisten van de natuurlijke hulpbronnen of de inbeslagname ervan door enkelen, als wel in het gebrek aan broederlijke gezindheid tussen de mensen en tussen de volkeren.

§ 1: Diverse oproepen

Plicht van gastvrijheid

Wij kunnen niet genoeg de plicht van gastvrijheid benadrukken - een plicht van menselijke solidariteit en christelijke liefde -, die rust zowel op de gezinnen als op de culturele instellingen van de landen, die vreemdelingen ontvangen. Vooral de jonge mensen moeten steeds meer gezinnen en gastvrije centra vinden, die hen opnemen. Dit allereerst om hen te beschermen tegen de eenzaamheid, het gevoel van verlatenheid en de angst die hun weerstandsvermogen breken. Verder, om hen te verdedigen tegen de ongezonde toestand, waarin zij verkeren, doordat zij nl. zijn gedwongen de uiterste armoede van hun vaderland te stellen naast de overdadige luxe en verkwisting, die hen bijna overstelpen. Ook nog om hen te vrijwaren tegen revolutionaire ideologieën en de heftige bekoring, die hen

aangrijpt bij de gedachte aan hun "ellendig en rampzalig lot".⁴⁴ Tenslotte, om hun naast een broederlijke ontvangst ook het voorbeeld te geven van een gaaf leven, waardoor zij de echte en daadwerkelijke christelijke liefde en de geestelijke waarden leren hoogschatten.

Het drama van jonge studenten

Het is voor ons een pijnlijke gedachte, dat vele jonge mensen, die naar meer ontwikkelde landen komen om er zich de wetenschap, de bekwaamheid en de cultuur eigen te maken, waardoor zij later hun vaderland beter van dienst kunnen zijn, daar weliswaar een hoogstaande vorming krijgen, maar er toch ook niet zelden de smaak verliezen voor de geestelijke waarden, die zo dikwijls als een kostbaar erfgoed vervat liggen in de beschaving van het land, waarin zij zijn opgegroeid.

De buitenlandse arbeiders

Dezelfde gastvrijheid moet men ook tonen jegens buitenlandse arbeiders, die dikwijls in mensonwaardige omstandigheden leven, doordat zij gedwongen zijn, op hun loon zoveel mogelijk uit te sparen om hun gezin te kunnen steunen, dat in hun geboorteland leeft in grote armoede.

Sociale zin

Onze tweede aansporing is gericht tot hen, die voor zaken naar landen gaan, die pas kort geïndustrialiseerd zijn: industriëlen, handelslui, leiders of vertegenwoordigers van grote ondernemingen. Deze mensen vertonen in hun vaderland misschien de nodige sociale zin; waarom zouden zij dan weer vervallen tot de onmenselijke beginselen van het individualisme, wanneer zij gaan werken in minder ontwikkelde landen? Hun hoge positie zou hen veeleer moeten stimuleren, pioniers te worden van de sociale vooruitgang en de menselijke ontwikkeling in het land, waarheen zij voor hun zaken moeten gaan. Juist hun organisatievermogen zou hun de weg moeten wijzen om de specifieke arbeid van dat land op hoger peil te brengen, om er geschoolde arbeiders te vormen, om ingenieurs en andere topfunctionarissen op te leiden, om hun ruimte te laten voor eigen arbeid en initiatief en om hun geleidelijk meer verantwoordelijke posten toe te vertrouwen, zodat zij binnen afzienbare tijd aandeel kunnen krijgen in de leiding. In ieder geval moet de

---

⁴⁴ Vgl. Paus Leo XIII, Encycliek, Over kapitaal en arbeid, Rerum Novarum (15 mei 1891)

verhouding tussen chefs en ondergeschikten altijd gedragen worden door de rechtvaardigheid en geregeld worden door wettelijke contracten, waarin alle verplichtingen zijn omschreven. Laat tenslotte nooit iemand, wat ook zijn situatie moge zijn, het voorwerp worden van onrechtvaardige willekeur.

Ontwikkelingsopdracht

Overigens vinden wij alle reden tot vreugde in het feit, dat steeds meer deskundigen door internationale of bilaterale instellingen of door particuliere organisaties met een ontwikkelingsopdracht worden uitgezonden. Deze "moeten zich niet gedragen als heersers, maar als helpers en medewerkers"⁴⁵ Een bevolking doorziet aanstonds, of zij, die haar komen helpen, dit doen met of zonder liefde, of zij alleen maar nieuwe technieken willen invoeren of ook aan de mens heel zijn werkelijke waardigheid willen geven. Hun boodschap zal zonder twijfel worden afgewezen, als ze niet beziel is door broederlijke liefde.

Noodzakelijke eigenschappen van de deskundige

De noodzakelijke technische bekwaamheid dient dus gepaard te gaan met de tekenen en bewijzen van echte liefde. De genoemde deskundigen moeten zich los maken van alle nationalistische trots en van elke schijn van racisme en leren om met alle mensen, wie ook, nauw samen te werken. zij moeten weten, dat zij door hun kennis en bekwaamheid nog geen superioriteit bezitten op ieder gebied. Al bevat de beschaving, waarin zij gevormd zijn, zonder twijfel elementen van een universele menselijkheid, toch is ze niet de enige en niet exclusief, en men mag haar niet in andere landen invoeren zonder de nodige aanpassing aan het karakter van die landen. Zij, die een ontwikkelingsopdracht op zich nemen, moeten zich dus moeite geven om de geschiedenis, de eigen aard en de culturele rijkdom te ontdekken van het land, dat hen gastvrij ontvangt. Dit zal voeren tot een ontmoeting, die zowel de ene als de andere beschaving zal verrijken.

De dialoog tussen de beschavingen

Want wanneer er een eerlijke dialoog ontstaat niet alleen tussen de individuen, maar ook tussen de verschillende beschavingen, dan zal er een

---

⁴⁵ 2e Vaticaans Concilie, Constitutie, Over de Kerk in de wereld van deze tijd, Gaudium et Spes (7 dec 1965), 85

werkelijke verbroedering van de mensen tot stand komen. Het ontwikkelingswerk, ondernomen in een gemeenschappelijke arbeid, zal de volken dichter bij elkaar brengen, wanneer alle burgers, vanaf de regeringsleiders en gezagsdragers tot en met de eenvoudigste expert, beziel zijn door broederlijke liefde en het oprechte verlangen koesteren, een universele wereldbeschaving op te bouwen. Dan zal een dialoog kunnen beginnen, die als middelpunt heeft niet de producten of de techniek, maar de mens zelf. Deze dialoog zal vruchtbaar werken, als hij aan de volken, die er aan deelnemen, de middelen verschaft zowel tot economische groei als tot geestelijke vooruitgang; als de technici tevens opvoeders en leermeesters weten te zijn; als het onderricht gekenmerkt wordt door zulk een verheven geestelijke en morele waarde, dat daardoor niet alleen een economische, maar ook een menselijke ontwikkeling verzekerd wordt. Dan zullen, als de hulpverlening is geëindigd, de contacten, die aldus zijn gelegd, blijven voortduren. Voor iedereen is het duidelijk, dat deze nauwe contacten van hoge waarde zullen zijn voor de vrede in de wereld.

Oproep tot de jongeren

Het is ons bekend, dat reeds zeer veel jongeren bereidwillig en enthousiast hebben gereageerd op de oproep van onze voorganger Pius XII z.g., voor het vormen van lekenmissionarissen.⁴⁶ Wij weten ook, dat andere jonge mensen zich spontaan ter beschikking hebben gesteld van officiële of particuliere organisaties, die medewerking verlenen aan de volken in de ontwikkelingslanden. Met vreugde vernemen wij, dat in sommige landen de militaire dienstplicht gedeeltelijk kan vervangen worden door een "sociale dienstplicht", of een "dienst zonder meer", en wij zegenen deze initiatieven en de mensen van goede wil, die er aan beantwoorden. Mogen allen, die zich Christus' leerlingen noemen, gehoor geven aan zijn uitnodiging:

"Want Ik had honger en gij hebt Mij te eten gegeven, Ik had dorst en gij hebt Mij te drinken gegeven, Ik was vreemdeling en gij hebt Mij opgenomen, Ik was naakt en gij hebt Mij gekleed, Ik was ziek en gij hebt Mij bezocht, Ik was in de gevangenis en gij zijt tot Mij gekomen" (Mt. 25, 35-36).

Niemand mag ongevoelig blijven voor het lot van zijn broeders, die nog steeds in ellende verkeren, die ten prooi zijn aan onwetendheid en

---

⁴⁶ Vgl. Paus Pius XII, Encycliek, Over de toestand van de Afrikaanse missie, Fidei donum (21 apr 1957), 31

voortdurend in onzekerheid leven. Gelijk Christus zelf, zo moet ook het hart van iedere christen bewogen worden door zoveel leed: "Ik heb medelijden met deze mensen" (Mc. 8, 2)

Gebed en actie

Laten allen dus vurig bidden tot God, de almachtige Vader, dat de mensheid zich bewust moge worden van deze grote ellende en zich met wijsheid en energie ervoor moge inzetten om ze te doen verdwijnen. Bij dit gebed moet aansluiten een vastberaden toeleeg van iedereen om, naar de mate van zijn krachten en mogelijkheden, de strijd tegen de onderontwikkeling aan te binden. Mogen alle mensen, sociale groepen en alle volken elkaar broederlijk de hand reiken; mogen de sterken de zwakken helpen om tot vooruitgang te komen, met belangeloze inzet van heel hun bekwaamheid, enthousiasme en liefde. Meer dan wie ook is hij, die een echte liefde bezit, vindingrijk in het opsporen van de oorzaken van de nood, en in het ontdekken van de middelen om deze te bestrijden en resoluut te overwinnen. Als bewerker van de vrede "zal hij zijn weg vervolgen, de vreugde ontsteken en het licht en de genade uitstorten in het hart van de mensen over heel de wereld, en hen, over alle grenzen heen, het gelaat doen ontdekken van broeders, het gelaat van vrienden".⁴⁷

Hoofdstuk vier: "Ontwikkeling" is de nieuwe naam voor "vrede"

Samenvatting

De al te grote economische, sociale en culturele ongelijkheid tussen de volken, is de oorzaak van spanningen en conflicten en levert een groot gevaar op voor de vrede. Bij onze terugkeer van onze vredesreis naar de Verenigde Naties zeiden wij tot de Vaders van het Oecumenisch Concilie: "De situatie van de volken in de ontwikkelingslanden moet ons ernstig bezig houden; beter gezegd, onze liefde jegens de armen in de wereld, die een enorme massa uitmaken, moet zorgzamer, actiever en edelmoediger

---

⁴⁷ Zie Zalige Paus Johannes XXIII, Toespraak van 10 mei 1963 bij het ontvangen van de Balzan-prijs: A.A.S. 55 (1963) 455 (Eccl. Doc. 0746, bZz. 92, n. 29)

worden".⁴⁸ Strijden tegen de ellende en tegen de onrechtvaardigheid betekent niet alleen het bevorderen van de welvaart, maar ook van de geestelijke en morele verheffing van de mensen en bijgevolg de bevordering van het welzijn van de gehele mensheid. De vrede bestaat niet alleen in een afwezig zijn van oorlog, dat berust op het steeds labiele evenwicht van krachten. Aan de vrede moet dag voor dag worden gebouwd, doordat men werkt aan een orde, die door God is gewild en die een meer volmaakte rechtvaardigheid onder de mensen met zich meebrengt.⁴⁹

Doorbreking van het isolement

Omdat de volken zelf de bewerkers zijn van hun ontwikkeling, zijn zij daarvoor ook zelf op de eerste plaats verantwoordelijk. Maar zij zullen daarin niet slagen, als zij zich isoleren. Ziehier de etappes van de weg van de ontwikkeling, die voert naar de vrede:

regionale overeenkomsten tussen de armere volken voor wederzijdse steun; overeenkomsten, die nog grotere gebieden omvatten, tot hulpverlening aan die volken;

tenslotte nog grootser opgezette verdragen tussen al deze groepen voor een coördinatie van de hulpprogramma's.

Naar een gezagsorgaan met wereldautoriteit

Deze internationale samenwerking op wereldniveau vereist instellingen, die haar voorbereiden, ordenen en er leiding aan geven om tenslotte te komen tot een nieuwe juridische orde, die algemeen wordt aanvaard. Van ganser harte moedigen wij de organisaties aan, die dit werk voor de ontwikkeling reeds ter hand hebben genomen, en wij hopen, dat hun gezag steeds meer mag toenemen. In onze toespraak tot de Verenigde Naties te New York zeiden wij: "Uw opdracht is: de verbroedering, niet alleen van enkele volken, maar van alle volken... Wie ziet het niet als een noodzaak, aldus geleidelijk

---

⁴⁸ Paus Paulus VI, Toespraak, Verslag van de Paus in de Algehele Vergadering aan de Concilieevaders over het bezoek aan de VN (5 okt 1965), 10

⁴⁹ Vgl. Z. Paus Johannes XXIII, Encycliek, Vrede op aarde, *Pacem in Terris* (11 apr 1963), 165-167

te komen tot het stichten van een wereldinstantie met gezag, die in staat is, doeltreffend op te treden op juridisch en politiek gebied?"⁵⁰

Gegronde hoop op een betere wereld

Sommigen zullen deze verwachtingen misschien een utopie noemen. Het zou wel eens kunnen zijn, dat hun zogenaamd realisme niet hoog genoeg mikt en zij geen feeling hebben voor de dynamiek van onze wereld, waarin de mensen meer als broeders willen leven, en die ondanks haar onwetendheid, haar dwalingen en zelfs haar zonden, ondanks haar terugvallen in barbaarsheid en haar grote ontsporingen buiten de weg van het heil, toch langzaam, en misschien zonder het zelf te beseffen, nader komt tot haar Schepper. Dit streven naar meer menselijkheid eist inspanning en offers. Maar juist het lijden, aanvaard uit liefde voor onze broeders en met het oog op hun geluk, kan een bron zijn van vooruitgang voor de mensheid. De christenen weten, dat zij door hun vereniging met het offer van de goddelijke Verlosser veel bijdragen "tot opbouw van het Lichaam van Christus" (Ef. 4, 12)⁵¹, opdat dit zijn volheid mag bereiken in het tot eenheid gebrachte volk Gods.

Solidariteit van allen

In het gaan van deze weg moeten wij allen solidair zijn. Daarom achten wij het onze plicht, allen te wijzen op de grote omvang van deze dramatische situatie en op de dringende noodzaak om tot handelen over te gaan. Het uur van actie heeft geslagen: het leven van zoveel onschuldige kinderen, het menswaardig bestaan van zoveel ongelukkige gezinnen, de vrede in de wereld, de toekomst van de beschaving, dit alles staat op het spel. Laten dus alle mensen en alle volken hun verantwoordelijkheid voor deze belangrijke zaak op zich nemen.

---

⁵⁰ Paus Paulus VI, Toespraak, Tot de 20ste Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (4 okt 1965), 3

⁵¹ Vgl. 2e Vaticaans Concilie, Constitutie, Over de Kerk, Lumen Gentium (21 nov 1964), 13

III   **Laatste oproep**

Aan de katholieken

Daarom richt onze dringende aansporing zich allereerst tot onze zonen. Want ook in de ontwikkelingslanden, even goed als elders, moeten de leken het als hun eigen roeping beschouwen, de wereldlijke orde te vernieuwen. Heeft de hiërarchie tot taak, de morele beginselen, die voor dit gebied gelden, voor te houden en gezagvol te verklaren, het is de taak van de leken om uit eigen vrij initiatief, en zonder passief richtlijnen of aanwijzingen af te wachten, de mentaliteit en het levensgedrag, de wetten en structuren van de burgerlijke samenleving te doordringen met een christelijke geest.⁵² Veranderingen en ingrijpende hervormingen zijn noodzakelijk. De leken, die hieraan zullen werken, moeten alles doen om deze hervormingen te bezielen met de geest van het Evangelie. Wij vragen vooral de katholieken in de meer welvarende landen om door hun bekwaamheid en actieve medewerking steun te verlenen aan de officiële of particuliere organisaties, hetzij burgerlijke hetzij godsdienstige, die zich bezighouden met de leniging van de nood in de ontwikkelingslanden. Zij zullen het ongetwijfeld als een eerezaak beschouwen, in de eerste rijen te staan onder hen, die zich ervoor inzetten om in de praktijk gestalte te geven aan een internationale moraal van rechtvaardigheid en billijkheid.

Aan de christenen en allen die in God geloven

Wij zijn er zeker van, dat alle christenen, onze broeders, hun gemeenschappelijke en gecoördineerde inspanning willen versterken teneinde de mensheid te helpen om het egoïsme en de trots te overwinnen, conflicten en rivaliteiten te boven te komen, eerzucht en onrechtvaardigheid tegen te gaan, en zo voor allen de weg te banen naar een meer menselijk leven, waarin iedereen als een broeder door zijn broeders wordt bemind en geholpen. Nog ontroerd door de herinnering aan de ontmoeting, die wij te Bombay mochten hebben met de vertegenwoordigers van de niet-christelijke godsdiensten, sporen wij ook deze broeders opnieuw aan om met alle krachten van hun geest en met heel hun hart voor alle mensen levensomstandigheden te helpen scheppen, die Gods kinderen waardig zijn.

---

⁵² Vgl. 2e Vaticaans Concilie, Decreet, Over het lekenapostolaat, *Apostolicam actuositatem* (18 nov 1965), 7.13.82

Aan de mensen van goede wil

Tenslotte richten wij ons tot alle mensen van goede wil, die beseffen, dat de weg naar de vrede loopt via de vooruitgang van cultuur en welvaart. Vertegenwoordigers bij de internationale instellingen, staatslieden, journalisten en schrijvers, opvoeders en mensen van het onderwijs, neemt het besluit om, ieder op uw eigen post, mee te werken aan de bouw van een nieuwe wereld! Wij van onze kant smeken de almachtige God, u licht en kracht te schenken om de publieke opinie wakker te schudden voor deze ernstige problemen en de volken te prikkelen tot oplossing ervan.

Opvoeders, het is uw taak om reeds bij de jeugd de liefde te wekken voor de noodlijdende volken.

Gij, mannen van de pers, gij hebt de opdracht, ons onder de ogen te brengen de initiatieven, die reeds genomen zijn tot wederzijdse hulp tussen de volken, maar ook het droevig schouwspel van zoveel ellende, dat de mensen maar liefst vergeten om hun geweten te sussen. Laten de rijken tenminste weten, dat de armen aan hun deur staan en hunkerend wachten op de overblijfselen van hun feestmaaltijden.

Aan de staatslieden

Staatslieden, op u rust de plicht, in uw gemeenschappen het elan te wekken voor een nauwere wereldsolidariteit en de burgers ertoe te brengen om de nodige belastingheffing op hun luxueuze uitgaven te aanvaarden teneinde de ontwikkeling van de volken te bevorderen en de vrede te handhaven.

Vertegenwoordigers bij de Internationale organisaties, gij hebt voor een groot deel in handen, of de gevaarlijke en zinloze bewapeningswedloop zal plaats maken voor een vriendschappelijke, vredelievende en belangeloze samenwerking van alle volken, voor een solidaire ontwikkeling van de mensheid, waarin alle mensen tot hun volle ontplooiing kunnen geraken.

Aan de denkende mensen

Het valt niet te ontkennen, dat de mensen er maar al te dikwijls slecht aan toe zijn, omdat zij over dit alles te weinig nadenken. Daarom doen wij een beroep op de denkers en de wijzen, katholieken, christenen, mensen, die in God geloven, die dorsten naar de hoogste waarheid en naar rechtvaardigheid, kortom alle mensen van goede wil. Met de woorden van Jezus Christus vragen wij hen dringend: "Zoekt en gij zult vinden" (Lc. 11, 9); baant de wegen, die langs wederzijds hulpbetoon, verdieping van kennis en

een verbreding van de liefde, voeren tot een meer broederlijk leven in een mensengemeenschap, die werkelijk universeel is.

Allen aan het werk

U allen, die de noodkreet van de lijdende volken hebt gehoord en hun leed tracht te verlichten, u beschouwen wij als bewerkers en de apostelen van de heilzame en waarachtige ontwikkeling, die niet bestaat in een egoïstische rijkdom, welke om zichzelf wordt gezocht, maar in een economie, die ten dienste staat van de mens, in het dagelijks brood, dat aan allen wordt geschonken, als een bron van broederlijke liefde en als een teken van Gods Voorzienigheid.

Zegen

Van ganser harte zegenen wij u en wij roepen alle mensen van goede wil op, hun streven broederlijk met het uwe te verenigen. Want als het waar is, dat "ontwikkeling" thans de nieuwe naam is voor "vrede", wie zou dan niet met al zijn krachten daarvoor willen werken? Iedereen! Wij nodigen dus u allen uit om met alle bereidheid gehoor te geven aan onze noodkreet, in de naam des Heren.

Gegeven te Rome bij Sint-Pieter, op het feest van de verrijzenis van onze Heer Jezus Christus, 26 maart 1967, in het vierde jaar van ons Pontificaat.
Paus Paulus VI.

